

SEITSMES PÜHAPÄEV PÄRAST NELIPÜHA AD 2022

Rm 12:16–21 (3Ms 19:1–4.11–18; Mt 5:20–30)

16 Olge omavahel üksmeelsed! Ärge mõtelge kõrgilt, vaid laske end tõmmata madalate hulka! Ärge olge endi meelest targad!

17 Ärge tasuge kellelegi kurja kurjaga, hoolitsege selle eest, mis on hea kõigi inimeste silmis!

18 Kui võimalik, niipalju kui oleneb teist, pidage rahu kõigi inimestega!

19 Ärge makske ise kätte, armsad, vaid andke maad Jumala vihale, sest on kirjutatud: «Minu päralt on kättemaks, mina tasun kätte» – nii ütleb Issand.

20 Veel enam: «Kui sinu vaenlane nälgib, toida teda, kui tal on janu, anna talle juua, sest seda tehes sa kuhjad tuliseid süsi tema pea peale!»

21 Ära lase kurjal võitu saada enese üle, vaid võida sina kuri heaga!

Sissejuhatus

Apostel Pauluse Kiri roomlastele on kirjutatud¹ ilmselt aastal 56 (või selle paiku) Kreekas, tõenäoliselt Korintoses, mis oli Pauluse Kreeka-misjoni keskuseks. Tegemist oli apostli kolmanda misjonireisiga, mille käigus ta kogus muuhulgas annetusi Jeruusalemma koguduse tarvis (vt nt Rm 15:25jj). Pauluse plaan oli pärast annetuste kohaletoometamist reisida Hispaaniasse, külastades teel ka Roomat (Rm 15:24.28).

Kiri roomlastele näitab, et kristlus oli selle kirjutamise ajaks juba Rooma jõudnud – millal, selle kohta andmed puuduvad, kuna kõnealune kiri ongi varaseim säilinud tunnistus kristliku koguduse olemasolust Roomas.

Traditsiooniliselt nähakse Rooma kirjas Pauluse õpetuse või kuulutuse kokkuvõtlikku esitlust, end seejuures tuleb märkida, et tegemist ei ole kõikehõlmava ülevaatega, kuna mitmed teistes kirjades käsitletud olulised teemad puuduvad kas täielikult või on antud edasi väga lühidalt. Paulus kirjutab roomlastele nii enda kui oma kirja esmaste adressaatide seisukohalt olulisimast.

Talle endale oli tähtis tutvustada Rooma kristlastele iseennast ja oma õpetust ning valmistada ette pinnast edasisele kuulutustööle. Paulus isegi otsekui vabandab Rooma kristlaste ees, ja seda kahel põhjusel: esiteks seetõttu, et ta ei ole juba varem nende juurde jõudnud, ei isiklikult ega kirjasõna kaudu (Rm 1:9–15), teiseks aga seetõttu, et neile kirjutamine ja plaanitav nende juurde tulemine näib olevat vastuolus tema põhimõttega «mitte kuulutada evangeeliumi seal, kus Kristust juba on nimetatud», et mitte ehitada «teiste poolt pandud alusele» (Rm 15:20).

---

¹ Rooma kirja otseseks kirjapanijaks ei olnud mitte Paulus ise, vaid Tertius, kellele Paulus oma sõnumi dikteeris (Rm 16:22).

Paulus ei taha näida pealetükkivana, pigem kutsub ta üles üksteise vastastikusele usus kinnitamisele: «Ma ju igatsen teid näha, et ma võiksin teile jagada mõnda vaimulikku andi teie kinnituseks, see aga tähendab: teie keskel leida üheskoos julgustust mõlemapoolse usu, teie ja minu oma varal.» (Rm 1:11j)

Kiri näitab, et apostlile olid teada ka Rooma koguduse probleemid, võib-olla isegi teatav lõhestatus, tõenäoliselt juutidest ja endistest paganatest kristlaste vahel. Seepärast näitab ta juba kirja alguses, et Jumala ees ei ole süüdi mitte ainult paganad, vaid ka juudid – isegi rohkem kui esimesed, kuna neile on antud Seadus ja nad on õppinud tundma Jumala tahtmist, ent siiski selle vastu eksinud. Vastukaaluks kutsub Paulus endistest paganatest kristlasi arvestama juutidega, kellele võib saada komistuskiviks endiste paganate suhteline vabameelsus mõningate kommete või kvaasireligioosete tavade puhul (vt Rm 14 arutelu söömise üle).

Kirja keskosa moodustavad kolm peatükki (Rm 9–11) käsitlevad põhjalikult Iisraeli ja kristliku koguduse vahekorda, kusjuures siin tuleb teravalt esile valu, millega Paulus vaatab oma rahvus- ja endiste usukaaslaste peale: «Ma räägin tõtt Kristuses, ma ei valeta, minu kaastunnistaja on mu südametunnistus Pühas Vaimus, et mul on suur kurbus ja südamel lakkamatu valu, sest ma sooviksin pigem ise olla neetud ja Kristusest lahutatud oma vendade heaks, kes on mu veresugulased, kes on Iisraellased, kelle päralt on lapseõigus ja kirkus ja lepingud ja seadustik ja jumalateenistus ja töötused, kelle päralt on esiisad ja kelle seast Kristus on ihu poolest.» (Rm 9:1–5)

Pauluse vastus küsimusele, miks Iisrael on Kristuse tagasi lükanud ja kas Jumal on seepärast oma rahva hüljanud, on, et selle kõige tõelist põhjust teab üksnes Jumal, kelle nõuandjaks inimene ei peaks kippuma, ent selleski on varjul rõõmusõnum, kuna see annab paganaille võimaluse kuulda evangeeliumi ja saada päästetud, ning küllap Jumal kord pöörab taas ka Iisraeli südame ja saatuse.

Rooma kirja ülesehitus on üldjoontes järgmine:

- 1:1–17** sissejuhatus, tervitus, Kristuse evangeeliumi sõnastamine kirja peateemana;
- 1:18–2:20** Jumala õigus ja inimeste süü;
- 2:21–7:25** õigeksmõistmine usu läbi, lunastus ja lepitus Kristuses;
- 8:1–39** elu Kristuses ja Tema Vaimus;
- 9:1–11:36** Iisrael ja paganad;
- 12:1–15:13** lunastatute uus elu Kristuses;
- 15:14–16:27** kokkuvõte, lõpusõnad, tervitused, lõpuülistus.

Kiri roomlastele ei ole Pauluse esimene kiri, kuid on oma kaalukuse tõttu paigutatud tema kirjade hulgas alati esimesele kohale. Rooma kirja keskse sõnumi võib võtta kokku sõnadega: «Sest Jumal on kõik inimesed kinni pannud sõnakuulmatuse alla, et kõikide peale halastada.» (Rm 11:32)

Keelelisi märkuseid

Olge omavahel üksmeelsed – τὸ αὐτὸ εἰς ἀλλήλους φρονοῦντες – sõnasõnalt: «sama üksteisest/üksteise kohta mõteldes».²

Ärge mõtelge kõrgilt – μὴ τὰ ὑψηλὰ φρονοῦντες – «mitte kõrgete asjade peale mõteldes».³

Laske end tõmmata madalate hulka – τοῖς ταπεινοῖς συναπαγόμενοι – õigem oleks tõlkida: «alanduge madalate sekka».⁴

Ärge olge endi meelest targad – μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς – sõnasõnalt: «ärge olge iseeneses targad».⁵

Tasuge – ἀποδιδόντες – sõna ἀποδίδωμι tähendab «tagasi maksma», «ära maksma», «hüvitama», «taastama», «tasuma (nii heas kui halvas mõttes)».

Hoolitsege – προνοούμενοι – sõna προνοέω tähendab otsetõlkes «ette mõtlema», siin «ennetavalt hoolt kandma».⁶

Kui võimalik, niipalju kui oleneb teist – εἰ δυνατόν τὸ ἐξ ὑμῶν – võiks tõlkida ka: «niipalju kui on teie võimuses». Sõna δυνατός – «võimalik», «võimeline» – tuleneb verbist δύναμαι – «võimeline olema», «suuteline olema», «[millekski piisavat] jõudu omama».⁷

Pidage rahu – εἰρηνεύοντες – sõna εἰρηνεύω tähendab «rahu tegema», «rahu pidama», «rahus elama». Sõna εἰρήνη tähistab nii rahu vastandina sõjale, kui ka üldist heaolu, üksmeelt, harmooniat.

Makske...kätte – ἐκδικοῦντες – sõna ἐκδικέω viitab muuhulgas omakohtule, väljaspool seadust teostatavale omavolilisele õigusemõistmisele.

---

² Seda on võimalik mõista nii üleskutsena üksmeelele kui manitsusena suhtuda kõigisse samamoodi, kedagi eelistamata. 1968. aasta piiblitõlkes: «Mõtelge ühesuguselt üksteise suhtes».

³ 1968. aasta piiblitõlkes: «Ärge nõudke kõrgeid asju».

⁴ 1968. aasta piiblitõlkes: «hoiduge madaluse poole».

⁵ Meenub Lydia Koidula näidendi «Säärane mulk» üks peategelasi Mäeotsa Peeter, kes tegi kõike «iseenese tarkusest».

⁶ 1968. aasta piiblitõlkes: «mõtelge ikka sellele»; 1989. aasta Uues Testamendis: «kavatsege».

⁷ Muuhulgas tulenevad siit ka lõhkeainet tähistav sõna «dünaamiit» ja elektrigeneraatorit tähistav sõna «dünamo».

Armsad – ἀγαπητοί – sõna ἀγαπητός tuleneb verbist ἀγαπάω, mis tähendab «armastama», «[kellelegi] head soovima», ka «[kellegi järele] janunema/õhkama».⁸

Jumala vihale – τῆ ὀργῆ – originaalis puudub sõna «Jumala».

Issand – κύριος on Uues Testamendis enamasti Jumalale (ja Kristusele) reserveeritud tiitel, algses tähenduses «peremees», «omanik», «isand», «valitseja».

Vaenlane – sõna ἐχθρός – «vaenlane» – tuleneb verbist ἐχθω – «vihkama», «vaenama», ka «põlgama».

Nälgib – πεινᾷ – sõna πεινάω tähendab nii «nälgima» kui «puudust tundma».

Toida – ψωμίζε – sõna ψωμίζω viitab oma käega toitmisele, toidupalakeste oma käega teisele suhu panemisele.

Tehes – ποιῶν – sõna ποιέω tähendab «tegema», «teostama», ka «looma».⁹

Ära lase kurjal võitu saada enese üle, vaid võida sina kuri heaga – μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ ἀλλὰ νικά ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν – sõna νικάω – «võitma», passiivis «võidetud saama» – on mõlemal puhul oleviku ajavormis, s.t tegemist on praegusel ajahetkel ja jätkuvalt, pidevalt toimuva tegevusega.

Sisuline analüüs¹⁰

Kaheteistkümnnes peatükk juhatab sisse Rooma kirja lõpuosa, mis kõneleb lunastatute uuest elust Kristuses. Iseäranis selles ja järgnevas peatükis pöörab apostel rohkesti tähelepanu kristlaste solidaarsusele ühe ihu liikmetena ning siirale, teenivale, omakasupüüdmatale ja alandlikule teenimisele, milleks Jumal neid oma armu ja halastuse läbi kutsub ja valmistab.

Esimese asjana ongi oluline meeles pidada, et nii õigeksmõistmine kui uus elu tulevad Jumala käest, Tema armu ja halastuse läbi – püha ja Jumalale meelepärane elu, milleks Paulus järgnevalt üles kutsub, ei ole mitte Jumalalt armu saamise ega õigeksmõistmise eelduseks, vaid tulemuseks ja loogiliseks järelduseks.

⁸ Sarnase tähendusvarjundiga on heebrea בָּרַךְ – «armastama», «[kellegi järele] õhkama».

⁹ Muuhulgas on siit pärit ka sõna ποίημα – «teos», «poeem» –, nt Ef 2:10: «Sest meie oleme Tema teos...», mida võiks tõlkida ka: «Meie oleme Tema loome...» või tõeliselt poeetiliselt: «Meie oleme Tema poeem...»

¹⁰ Siin on osaliselt kasutatud Ilmumisaja teise pühapäeva (Rm 12:6–16) tekstikäsitlust.

Apostel alustab kõnealust osa oma kirjast nõnda: «Nüüd, vennad, kutsun ma teid üles Jumala suure halastuse pärast tooma oma ihud Jumalale elavaks, pühaks ja meelepäraseks ohvriks; see olgu teie mõistlik jumalateenistus. Ja ärge muganduge praeguse ajaga, vaid muutuge meelega uuendamise teel, et te katsuksite läbi, mis on Jumala tahtmine, mis on hea ja meelepärane ja täiuslik.» (Rm 12:1j)

Jumala arm ja halastus nõuavad inimese vastust, enda üleandmist Jumalale, Talle elavaks, pühaks ja meelepäraseks ohvriks saamist. Siin tasub tähele panna väljendi «elav ohver» paradoksaalsust: elusolendi ohverdamine tähendab tavaliselt selle surmamist. Kristlased elavad Kristuse ennastandvast ohvrist – Tema on surnud nende eest, kes olid enne usule tulemist ja Temas õigeks saamist jumalakartmatud (Rm 5:6). Selle ühe surma läbi on paljudele «saanud ülirohkeks Jumala arm» (Rm 5:15), nii et ei ole «enam mingit hukkamõistu neile, kes on Kristuses Jeesuses» (Rm 8:1). Nagu surm ei valitse enam Kristuse üle (Rm 6:14), nii ei valitse ta enam ka nende üle, kes on koos Kristusega surnud ja üles äratatud (Rm 6:8) ning «hakkavad valitsema kuningana elus selle ühe – Jeesuse Kristuse – kaudu» (Rm 5:17).

Inimese vastus Jumala armule ja halastusele algab sellest, et ta ei mugandu praeguse ajaga, vaid muutub meelega uuendamise teel, katsudes läbi, mis on Jumala tahtmine, hea, meelepärane ja täiuslik (Rm 12:2). Möödapääsmatult oluliseks aspektiks on siin mõistmine, et inimene ei saa olla kristlane ega olla Kristuses üksinda, vaid üksnes ühise, kõigist kristlastest koosneva ihu liikmena: «Sest otsekui meil on ühes ihus palju liikmeid, aga kõigil liikmeil ei ole sama tegevus, nõnda oleme meie paljud üks ihu Kristuses, üksikult aga üksteise liikmed.» (Rm 12:4j) Keegi ei saa olla kristlane lahus Kristusest, ja keegi ei saa olla Kristuses, olemata Tema ihu liige, s.t lahutamatu ühendatud teiste kristlastega.

Nii manitseb Paulus Rooma kristlasi üksmeelele ning isikute vahel vahetegemisest ja kellegi teisele eelistamisest hoidumisele. Nagu sissejuhatuses märgitud, võis Roomas olla sellega probleeme, eeskätt juutidest ja endistest paganatest koguduseliikmete vahel.

Üksmeele eelduseks on loobumine püüdlemisest «kõrgete asjade» poole ja enda alandamine madalate hulka. Teatud mõttes võiks ehk isegi ütelda, et see tähendab n-ö vähima ühisnimetaja leidmist – nagu näiteks järgnevalt (Rm 14) käsitletud nõdrausulistele kohtlemise puhul, mille kokkuvõtteks apostel ütleb: «Aga meie, kes oleme tugevad, peame kandma jõuetute nõrkusi ega tohi elada enese meeleheaks. Igaüks meist olgu meelepärane ligimese heaks tema ülesehitamiseks.» (Rm 15:1j) See nõuab teinekord üsnagi vaevanõudvat enesealandamist ja n-ö iseenese tarkusest loobumist.

Paulus pühendab siin – võib-olla inspireerituna Õpetussõnade raamatust¹¹ – mitu salmi sellele, kuidas reageerida kurjale. Näib ebatõenäoline, et ta peab siin silmas [üksnes] Rooma kristlaste omavahelisi suhteid – pigem on taustaks kas kristlaste tagakiusamine roomlaste poolt või juutide kiivus ja vaen, mis võisid tuua kristlastele probleeme ja katsumusi. Apostli keskne sõnum on ühene: kurjale ei tohi vastata kurjaga ning kristlased peavad hoiduma igasugusest kättemaksust, kuna isegi siis, kui see võiks tunduda ära teenitu ja õiglasena, ei ole see inimeste meelevaldas, vaid kuulub üksnes Jumalale.

N-ö absoluutse miinimumina oma suhtumises ja suhete korraldamisel peavad kristlased niivõrd, kui võimalik, pidama rahu kõigi inimestega. Üldjuhul sellest siiski ei piisa, vaid pigemini tuleks püüelda selle poole, et teha või vähemalt tahta ja kavatseda kõigile head: «Hoolitsege selle eest, mis on hea kõigi inimeste silmis.» (Rm 12:17)

Järgnevalt tsiteerib Paulus kahte Vana Testamendi kirjakohta. Esmalt Moosese lahkumislaulu, milles seisavad Issanda sõnad oma rahva vaenlaste kohta: «Minu käes on kättemaks ja tasumine ajaks, mil nende jalg vääratab. Jah, nende õnnetuse päev on ligidal ja mis neile on valmistatud, tõttab tulema.» (5Ms 32:35) Teiseks Õpetussõnade raamatut: «Kui su vihamehel on nälg, anna temale leiba süüa, ja kui tal on janu, anna temale vett juua, sest nõnda sa kogud tuliseid süsi tema pea peale ja Issand tasub sinule selle eest!» (Õp 25:21j)

On oluline märkida, et kumbki kirjakoht – ega ka Paulus nendele toetudes – ei õpeta ükskõiksust kurja suhtes ega väida, nagu võiks see jääda karistamata, vaid sedastab lihtsalt ühemõtteliselt, et kurja eest tasumine on Jumala meelevaldas. Tõsi, Jumal on eeskätt halastuse, mitte viha ega karistuse Jumal, ja nagu Ta on meid oma Poja surma läbi endaga lepitanud, kui olime alles Tema vaenlased (Rm 5:10), nii suhtub Ta küllap samamoodi ka meie vaenlastesse ning ootab meiltki samasugust suhtumist.

Seetõttu on ka võrdpildil vaenlase pea peale tuliste süte kuhjamisest vähemalt Pauluse käsitluses kahetine tähendus: see tähistab tulevase kohtu võimalust, kui vaenlane ei pöördu oma kurjusest, ent see on ka meeleparanduse ja pääsemisvõimaluse pakkumine, kusjuures apostli manitsus ei piirdu taas mitte miinimumiga (hoiduda kurjale kurjaga vastamisest), vaid nõuab täiesti selgelt oma vaenlasele hea tegemist, tema eest hoolitsemist, tema lausa oma käega toitmist ja jootmist (vt vastavat keelelist märkust).

Kurjal ei tohi lasta enda üle võitu saada, vaid kuri tuleb ära võita. See on võimalik üksnes headusega – samamoodi, nagu näiteks pimedust saab peletada ainult valgusega. Apostli keelekasutus näitab siin, et tegemist on millegi jätkuvaga, igapäevasega, mille puhul inimene ei saa siin elus kunagi öelda, et nüüd on ta eesmärgi saavutanud ja tema

---

¹¹ «Ära ole iseenese silmis tark! Karda Issandat ja tagane kurjast!» (Õp 3:7)

töö on tehtud. Eeskätt tähendab see kurja võitmist iseendas, seeläbi, et «vana Aadam koos kõigi pattude ja kurjade himudega tuleb meis igapäevase patukahetsuse ja meeleparanduse läbi ära uputada ning surmata ja et iga päev peab veest välja tulema ja üles tõusma uus inimene, kes elaks õiguses ja puhtuses Jumala ees».¹²

Jumal tahab meid oma helduses «juhtida meelt parandama» (Rm 2:4), Ta on «suure pikameelsusega talunud vihanõusid, mis olid valmistatud hukatuseks» (Rm 9:22), Ta on karm nende vastu, kes on langenud, ent helde nende suhtes, kes panevad oma lootuse Tema armule ja halastusele (vrd Rm 11:22). Kui me seda usume ja sellest usust elame, siis ei ole teist võimalust kui ka ise praktiseerida samasugust mõtteviisi ja suhtumist mitte ainult nende puhul, kes meile head teevad, vaid ka vaenlaste puhul.

Paulus kasutab siin oma lugejate poole pöördumisel sõna «armsad» või «armastatud». Küllap see ei ole juhuslik iseäranis lauses, mis kõneleb kättemaksust ja vihast, vaid tuletab kõigile kristlasele meelde, et nendegi osaks peaks nende üleastumiste tõttu olema viha ja karistus, ent Jumal on nad oma armus sellest päästnud ja oma ainusündinud Poja vere läbi õigeks teinud (vrd Rm 5:9).

Jutluseks

Seitsmes pühapäev pärast Nelipüha kannab EELK Kirikukäsiraamatus alapealkirja «Armastuskäsk». Pühapäeva sissejuhatuses öeldakse: «Kristus tuli täitma Jumala tahet ja käske, mitte neid tühistama. Seepärast peavad ka kristlased järgima armastuskäsku paremini kui kirjatundjad ja variserid. Seda taotledes on kristlane valmis loobuma ligimese heaks isegi oma õigustest ja osutama armastust ka oma vaenlastele.»

EELK Kirikukäsiraamatu lugemiskava järgi on esimese lugemisaasta Vana Testamendi lugemiseks (3Ms 19:1–4.11–19) valik olulisemaid inimestevahelisi suhteid käsitlevaid juhtnööre, mis võetakse kokku käsusõnas «Armasta oma ligimest nagu iseennast». Esimese lugemisaasta Evangeeliumiks (Mt 5:20–30) on lõik Mäejutlusest, kus Jeesus rõhutab, et Tema jüngrite õigus peab olema suurem kirjatundjate ja variseride omast, ning selle suurema õiguse juures on välisest olulisem inimese südamehoiak ja tegelik suhtumine ligimesse.

Epistel kannab sedasama mõtet: kõik algab suhtumisest, kusjuures õigete hoiakute aluseks ei ole mitte pragmaatilised kaalutlused, vaid endale selgelt teadvustamine, et kõike, mida Jumal ootab meilt meie ligimeste suhtes, oleme meie ise kogenud Tema armu läbi vastu võetutena, päästetutena ja Temaga Kristuse vere läbi lepitatutena.

---

¹² Martin Luther, Väike katekismus IV

Jumal on esimene, kes ei ole tasunud kurja kurjaga, vaid on iseennast alandades, lausa endast loobudes hoolitsenud ette selle eest, mis on tõeliselt hea kõigile inimestele, kinkinud meile rahu ja lepituse, säästnud meid oma vihast ja kättemaksust, meid jätkuvalt toitnud ja jootnud ja kõige muu eluks vajalikuga varustanud ning andnud meile võimaluse võita ära kuri nii enda sees kui enda ümber. Meie, andes end «Jumalale elavaks, pühaks ja meelepäraseks ohvriks» (Rm 12:1), oleme kutsutud tegema – vastavalt oma võimetele – sedasama. See ongi meie kirjatundjate ja variseride omast «suurem õigus» – mitte iseenese tarkusest omaenda õiguse taotlemine, vaid Kristuse vere läbi õigeks tehtuna Jumala õiguses ja armastuses elamine.

Jutluse võib ehitada üles näiteks järgmiste punktidenä:

1. Jumal on meid, kes olime oma patus, ülekohtus ja kurjuses Tema vaenlased, endaga lepitanud, meile Kristuse vere läbi oma õiguse kinkinud ja meid oma armastatud lastena vastu võtnud. Tema lastena oleme kutsutud järgima Tema eeskujut, andes ennast Tema suure halastuse pärast Talle «elavaks, pühaks ja meelepäraseks ohvriks» ning katsudes läbi, «mis on Jumala tahtmine, mis on hea ja meelepärane ja täiuslik» (Rm 12:1j)
2. Esimese asjana nõuab see loobumist igasugusest isekusest ja kõrkusest, enda alandamist ja avamist oma ligimese nägemiseks samasugusena, nagu oleme ise. Teades, et elame Jumala armust, peame olema valmis ka ise halastama ja armulised olema – isegi siis, kui see tähendab halastamist ja hea tegemist oma vaenlastele. Me ei saa piirduda üksnes kurjale kurjaga vastamisest hoidumisega – kuigi miinimumiks inimsuhete korrastamisel peaks olema vähemalt rahu pidamine kõikide inimestega –, vaid me peame aktiivselt ja isegi ennetavalt tahtma ja tegema head. Nagu Jumal laseb «oma päikest tõusta kurjade ja heade üle ning vihma sadada õigete ja ülekohtuste peale» (Mt 5:45), nii peame ka meie tegema head isegi oma vaenlastele, neid lausa oma käega toitma ja jootma, kui nad peaksid seda vajama. Me ei saa piirduda vähemaga, kuna Jumal pole meie puhul vähemaga piirdunud.
3. Meie püüdlused – kurjale kurjaga vastamisest hoidumine ja oma vaenlastele hea tegemine – ei pruugi tuua loodetud tulemust pöördumise ja meelega paranduse näol. Kindlasti oleks see parim – aga Jumala sõna näitab, et Jumal tõepoolest ka karistab ja maksab kätte. Siin on oluline endale pidevalt meelde tuletada, et taoline kättemaks on täielikult Jumala, mitte meie meelevallas, ning et me oleme kohustatud jätkuvalt ja pidevalt kurja heaga võitma eeskätt iseendas igapäevase patukahetsuse ja meelega paranduse läbi. Meie suurimaks vaenlaseks on meie enda liha, s.t meie langenud, patune loomus, mitte teised inimesed. Selle vaenlase ära võitmine heaga on meie esimene kohustus – on hea teada, et Jumal ei jäta meid selles võitluses üksi, vaid «selles kõiges me saame täieliku võidu Tema läbi, kes meid on armastanud» (Rm 8:37).